

Dzieje biurokracji na ziemiach polskich

tom I

Ireneusz Łuć

(Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej)

Prozopografia w badaniach nad karierami żołnierzy wojsk rzymskich*

Termin prozopografia składa się z dwóch słów, które pochodzą z języka greckiego. Pierwszym jest rzeczownik: *pròswpon*, oznaczający między innymi: człowieka, ludzką twarz. Drugi człon stanowi czasownik: *grffw*, który można oddać, jako między innymi: draśnięcie, rysowanie, pisanie, opisywanie. 'Opis', lub może bardziej 'opisanie człowieka' - tak chyba można najprościej przetłumaczyć termin prozopografia. Metoda prozopograficzna jest jedną z nielicznych historycznych metod badawczych, za pomocą której istnieje szansa zbliżenia się, niejako w sposób bezpośredni, do danej osoby, która żyła w czasie minionym. To dzięki prozopografii jest możliwe uchwycenie jej w kontekście: pochodzenia, statusu prawnospołecznego, osiągniętych szczebli kariery, awansu, umiejscowienia w ramach danej rodziny, rodu, grupy zawodowej, nie mówiąc już o warstwie społecznej.

Zastosowanie metody prozopograficznej w badaniach nad strukturą starożytnego społeczeństwa rzymskiego bierze swój początek w drugiej połowie XIX wieku. Wówczas, dokładnie w roku 1897, po raz pierwszy ukazała się *Prosopographia Imperii Romani*, dzieło, bez którego prozopografia nie mogłaby właściwie funkcjonować¹. Drugą fundamentalną pracą, bez której 'nie może się obejść współczesny badacz antyku', jest oczywiście *Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*². Co ważne, wiele haseł zawartych w tym dziele powstało w oparciu o metodę prozopograficzną. Jednak nie tylko te wspomniane dzieła miały

* Artykuł został przygotowany w ramach projektu badawczego MNiSW (N 108 043 32/2002).

¹ *Prosopographia Imperii Romani*, saec. 1. 2. 3., edd. E. Klebs, H. Dessau, P. von Rohden, Berlin 1897-1898, t. 1 - 3 (dalej: PIR); *Prosopographia Imperii Romani*, saec. 1. 2. 3., edd. E. Groag, A. Stein, Berlin-Leipzig 1933 (dalej: PIR²).

² L. Mrozewicz, *Prosopographia Moesiaca. Programmprämissen*, [w] *Prosopographica*, pod red. L. Mrozewicza, K. Ilskiego, Poznań 1993, s. 7.

ogromny wpływ na wprowadzenie i określenie zasad, dzięki którym prozopografia mogła być wykorzystana w badaniach nad historią społeczeństw starożytnych. Jak zauważył Claude Nicolet, pierwszy etap studiów prozopograficznych stanowiły w dużej mierze prace o charakterze onomastycznym³. Owe *onomastica* (jak na przykład: *Onomasticon Tullianum*, *Onomasticon Historiae Romanae*, *Onomasticon Taciteum*) były często związane z danym pisarzem starożytnym, jego twórczością lub ogólnie danym dziełem. Zawierały one, oprócz wykazów słów i terminów, także listy osób (tzw. *indices nominum*). Dlatego, jak sugeruje Nicolet, owe prace można określić mianem bardzo jeszcze niedoskonałych słowników biograficznych. Sama natomiast onomastyka, jako metoda badawcza, ma wiele wspólnego z prozopografią⁴.

Dodatkowo, nowożytni badacze zajmujący się szczególnie historią społeczeństwa rzymskiego, próbowali prześledzić, idąc niejako śladem choćby Plutarcha z Cheronei, biografie wybitnych osób, ich rodzin, czy szerzej kręgu ludzi, z którymi było im dane niegdyś współdziałać⁵. Stąd zaczęły się pojawiać już w czasach nowożytnych prace zajmujące się historią rodzin wchodzących w skład poszczególnych rodów (np.: *gens Julia*). A kolejnym krokiem w rozwoju metody prozopograficznej było zajęcie się określonymi grupami osób, jak choćby hetajrowie Aleksandra Wielkiego czy też przedstawicielami danej warstwy społecznej starożytnego Rzymu. Pojawia się więc kategoria prac często określanych mianem tzw. 'spisów - wykazów' (*fasti*)⁶. To w ramach tych studiów przedmiotem analiz będą między innymi: rzymscy senatorowie, osoby piastujące funkcje trybuna ludowego, kwestorzy, edylowie, *triumviri monetales*, legaci czy trybuni wojskowi⁷. Co ważne, badania nad społeczeństwem rzymskim, w których będzie stosowana prozopografia, obejmą praktycznie 'każdy rozdział dziejów Rzymu', począwszy od Republiki aż po późne Cesarstwo⁸.

Przedmiotem badań, w których wykorzystywano metodę prozopograficzną, byli więc zarówno mieszkańcy samego Rzymu, osoby pochodzące z terenu Italii, jak również przedstawiciele społeczności zamieszkujących obszar prowincji rzymskich. Podstawą tych analiz, zwłaszcza jeśli chodzi o okres wczesnego Cesarstwa, były inskrypcje. Materiał epigraficzny, poddawany analizie, a potem systematycznie

³ C. Nicolet, *Prosopographie et histoire sociale: Rome et l'Italie à l'époque républicaine*, „Annales” (ESC), t. 25 (1970), s. 1210–1211.

⁴ C. Nicolet, *Prosopographie et histoire sociale...*, s. 1211; L. Mrozewicz, *Prosopographia Moesiaca...*, s. 11–12. Por. B. Salway, *What's in a Name? A Survey of Roman Onomastic Practice from C. 700 B.C. to A.D. 700*, „The Journal of Roman Studies”, t. 84 (1994), s. 124–145; *Onomasticon Provinciarum Europae Latinarum*, composuit et correx. B. Lőrincz (OPEL), Budapest - Wiena 1994 - 2002, t. 1 - 4.

⁵ Patrz: *Vitae parallelae*.

⁶ C. Nicolet, *Prosopographie et histoire sociale...*, s. 1212–1213 i nn.

⁷ Por. T.R.S. Broughton, *The Magistrates of the Roman Republic*, New York 1951 - 1952, t. 1 - 2, Atlanta 1986, t. 3.

⁸ Tamże, s. 1216–1221; L. Mrozewicz, *Prosopographia Moesiaca...*, s. 9 (Es gibt heute keine Zweifel mehr, daß die prosopographische Methode in Bezug auf jeden Abschnitt der römischen Geschichte angewendet werden kann - von der Republik an bis zum späten Kaiserreich hin.).

publikowany, stanowi jeden z najważniejszych elementów, bez którego trudno byłoby sobie wyobrazić w ogóle rozwój prozopografii⁹. Miejsca, gdzie były i są odnajdywane inskrypcje, obejmują praktycznie całe terytorium dawnego *Imperium Romanum*. Szybko w ramach prozopografii istotnego znaczenia nabrał więc kontekst geograficzny. O skali badań, w których wykorzystywano metodę prozopograficzną, najlepiej może świadczyć tekst autorstwa Hansa Georga Pflauma, znakomitego historyka – epigrafika. Ten artykuł, opublikowany w 1974 roku, stanowi swoiste podsumowanie badań prozopograficznych, dotyczących wczesnego Cesarstwa rzymskiego i zawiera wykaz prac, które zostały opublikowane w latach 1945 - 1970. Ta szczegółowa prezentacja bibliografii o charakterze prozopograficznym może posłużyć za punkt odniesienia w precyzyjnym nakreśleniu faktycznego zasięgu geograficznego oraz, co najważniejsze, skali tematów, jakimi zajmowano się w ramach badań prozopograficznych¹⁰.

W wykazie Hansa Georga Pflauma można zatem znaleźć prace, które pod względem geograficznym, są związane z obszarem rzymskich prowincji w Europie. Chodzi tu więc: o Alpy (*Alpes Arectianae, Cottiae, Graiae vel Poeninae, Maritimae*), wyspy Sardynię i Sycylię, Hiszpanię, Galie (*Galliae Lugdunensis, Belgica, Narbonensis, Aquitania*), Germanię, Brytanię, Recję, Norikum, Dalmację, Panonię, Mezję, Dację, Trację, Macedonię, Epir, Achaję, wyspy Kreta oraz Cypr. Z obszarem Azji Mniejszej i Bliskiego Wschodu były natomiast związane tereny: Pontu, Bitynii, Kapadocji, Cylicji, Lycji, Paflagonii, Galatii, Mezopotamii, Syrii, Judei i Arabii. Z kolei z Afryką łączą się Egipt i Cyrenajka.

Z wymienionymi obszarami były związane osoby, które zostały poddane analizie prozopograficznej. Pflaum pogrupował tych ludzi, a ściślej prace, które ich dotyczą, w ramach tzw. *fasti provinciales*. Podstawą tego podziału były funkcje sprawowane przez te osoby. Piastowanie określonych urzędów, w tym także tych najwyższych w rzymskiej hierarchii, skłoniło Pflauma do wyszczególnienia: konsulów (*consules*), prefektów (*praefecti praetorio, praefecti urbi, praefecti annonae*) i tzw. *magistratures*, czyli ogólnie urzędników. W ramach tej ostatniej kategorii wyodrębnił on typy funkcji i urzędy, które miały charakter cywilny, administracyjno

⁹ Patrz m.inn.: *Corpus Inscriptionum Latinarum Consilio et Auctoritate Academiae Litterarum Regiae Borussicae editum*, Berlin 1868 - 1943, t. 1 - 16, ed. altera (dalej: CIL); *Corpus Inscriptionum Graecarum*, ed. A. Boeckh, Berlin 1828 - 1877, t. 1 - 4 (dalej: CIG); *L'Année Épigraphique*, pod red. A. Merlin, J. Gagé, M. Leglay, H. - G. Pflaum (dalej: AE); *Inscriptiones Latinae Selectae*, recognovit H. Dessau, Berolini 1892 - 1916, (rep. 1962), t. 1 - 3 (dalej: ILS); R. MacMullen, *The Epigraphic Habit in the Roman Empire*, „American Journal of Philology”, t. 103 (1982), s. 233-246; R.P. Saller, B.D. Shaw, *Tombstones and Roman Family Relations in the Principate: Civilians, Soldiers and Slaves*, „The Journal of Roman Studies”, t. 74 (1984), s. 124-156; Y. Le Bohec, *Épigraphie latine et armée romaine dans l'histoire du Haut - Empire*, [w] *Épigraphie et histoire: acquis et problèmes*, wyd. przez Y. Le Bohec, Y. Roman, Paryż 1998, s. 153-171.

¹⁰ H. - G. Pflaum, *Les progrès des recherches prosopographiques concernant l'époque du Haut - Empire durant le dernier quart de siècle (1945 - 1970)*, [w] „Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt”, t. II, cz. 1, Nowy Jork 1974, s. 113-135.

– prawny, religijny i wojskowy¹¹.

Już ta zatem krótka i pobieżna prezentacja pozwala dostrzec, jaki był i w dalszym ciągu jest właściwy cel prozopografii. A jest nim jednoznaczna analiza badanej osoby, także pod względem terminologicznym. Tylko bowiem wtedy rezultaty takich badań mogą być wiarygodne. W pierwszej fazie analizy prozopograficznej musi być przygotowana odpowiednia lista osób, które spełniają warunki przyjęte w definicji. Wtedy dopiero praca badawcza może być rozszerzona na konkretne osoby. Fazą końcową badania powinny być wnioski odnoszące się do ogólnej historii. Słowem, od *suchych* list aż po szczegółowe badania nad pojedynczymi osobami i ich powiązaniem. Tak wyglądał rozwój prozopografii jako metody badawczej¹². Studia prozopograficzne powinno się także rozumieć, jako 'badania nad pochodzeniem, związkami rodzinnymi, karierami przedstawicieli różnych, a ze względu na charakter źródeł często tych wyższych, warstw i grup społecznych'. Ważne dla prozopografii jest wykorzystanie innych źródeł, oprócz epigraficznych, którymi są także źródła literackie i prawnicze¹³.

Poniższe rozważania będą poświęcone możliwości wykorzystania metody prozopograficznej w badaniach nad żołnierzami armii rzymskiej. Oczywiście, również i tu w najwcześniejszych analizach dotyczących osób pełniących służbę wojskową najistotniejsze było zebranie i usystematyzowanie związanego z nimi materiału źródłowego. Także i tu szczególnie ważne okazały się źródła o charakterze epigraficznym. I to zarówno same inskrypcje poszczególnych żołnierzy, jak również listy zwalnianych ze służby weteranów (tzw. *laterculi*), dyplomy wojskowe (*diplomata militaria*) czy nawet zachowane teksty papiroligiczne. Przykładem jednej z najstarszych prac, w której można odnaleźć początki metody prozopograficznej w badaniach nad żołnierzami wojsk rzymskich, jest artykuł P. Cavera. Dotyczy on żołnierzy, którzy w trakcie swej kariery zawodowej osiągnęli stopnie poniżej rangi centuriona¹⁴. Autor zestawiał *milites* według funkcji wojskowych, stopni oraz pokusił się o rekonstrukcję wydzielonych oddziałów, które wchodziły w skład dużych rzymskich formacji wojskowych. Co ważne, P. Caver, prezentując poszczególne stanowiska czy rangi wojskowe, starał się zaprezentować w ich ramach żołnierzy,

¹¹ H. – G. Pflaum, *Les progrès des recherches prosopographiques...*, s. 116–121 i nn.

¹² L. Mrozewicz, *Prosopographia Moesiaca...*, s. 10 (Mit Recht hatte man in der Forschung betont, daß die Prosopographie eine strenge Genauigkeit, vor allem eine eindeutige Bestimmung der untersuchten Personengruppe sowie terminologische Präzision, verlangt. Nur dann können ihre Ergebnisse als glaubwürdig erscheinen. In der ersten Phase der Forschung muß somit eine entsprechende Personenliste aufgestellt werden, die die in der Definition angenommenen Bedingungen erfüllt und dann erst kann die Forschungsarbeit auf die konkreten Personen erweitert werden. Die Prosopographie hat sich als Wissenschaft auf eben diese Art und Weise entwickelt: von der Aufstellung „trockener“ Listen bis zu eingehenden Untersuchungen einzelner Personen und ihrer Verbindungen. Die Endphase der Untersuchung sollten Schlußfolgerungen, die sich auf die allgemeine Geschichte beziehen, darstellen).

¹³ J. Kolendo, J. Żelazowski, *Teksty i pomniki. Zarys epigrafiki okresu Cesarstwa Rzymskiego*, Warszawa 2003, s. 151-152.

¹⁴ P. Caver, *De Muneribus Militaribus Centurionatu Inferioribus*, „Ephemeris Epigraphica”, t. 4 (1881), s. 355–481.

którzy pełnili służbę w różnych rzymskich formacjach. Wyodrębnił on między innymi: chorążych, wojskowych muzyków czy też liczną grupę podoficerów¹⁵, którzy pełnili służbę w sztabach dowódców¹⁶; wyszczególnił także żołnierzy należących do samodzielnych grup i oddziałów wojskowych. Chodzi tu między innymi o tzw. *immunes*, *speculatores* czy *frumentarii*¹⁷. Nie jest to jednak tylko pogrupowanie żołnierzy według ich pozycji zawodowej; autor, co jest bardzo istotne, starał się także uchwycić 'drogę' ich promocji. Analizował zależność piastowania poszczególnych funkcji, a także pełnienie służby w określonym oddziale, w kontekście awansu na wyższe stopnie w hierarchii wojskowej. Tak zasygnalizowane w artykule Cavera rozważania kontynuował następnie Alfred von Domaszewski, autor do dziś aktualnej monografii na temat struktury hierarchii armii rzymskiej¹⁸.

W roku 1884, w trzy lata po publikacji P. Cavera, ukazał się artykuł Teodora Mommsena, w którym zostali zaprezentowani żołnierze wywodzący się z terenu prowincji rzymskich¹⁹. W swoim artykule niemiecki historyk starał się omówić trzy zasadnicze kwestie. Pierwszą było ogólne nakreślenie sprawy pochodzenia żołnierzy wywodzących się z terenu prowincji rzymskich (*militēs provinciales*)²⁰. T. Mommsen starał się wyszczególnić żołnierzy, którzy pełnili służbę w różnych formacjach rzymskich. Następnie zajął się on problemem pochodzenia legionistów i to zarówno tych o rodowodzie italskim, jak i wywodzących się z obszaru prowincji (*legionarii Italici et provinciales*). Wreszcie, niejako na koniec zostali zaprezentowani tzw. *equites singulares*, formujący oddziały o charakterze straży przybocznej, którzy pełnili służbę u boku wysokich rangą dowódców rzymskich czy nawet poszczególnych cesarzy²¹. Teodor Mommsen, bazując na materiale epigraficznym, jaki był dostępny pod koniec XIX wieku, wyodrębnił prowincje, z których mieli pochodzić żołnierze pełniący służbę w kohortach pretoriańskich (*cohortes praetoriae*), w kohortach miejskich (*cohortes urbanae*), w legionach (*legiones*), oddziałach pomocniczych (*auxilia*) i eskadrach rzymskiej floty wojennej (*classes*). Teodorowi Mommsenowi chodziło nie tylko o sporządzenie wykazów żołnierzy (*laterculi militum*) według prowincji, z których pochodzili. Zestawił ich także, na ile to było możliwe, według oddziałów, w których służyli. I tak na przykład jeśli chodzi o legionistów, pogrupował zgodnie z przynależnością do poszczególnych jednostek.

¹⁵ Patrz: signiferii – vexillarii – aquiliferii – imagiferii; aeneatores – bucinatores – cornicines – tubicini; beneficiarii [consularis – legatorum Augusti] – singulares [consularis – praefectorum praetorio – praefectorum cohortium auxiliariae] – secutores [tribunorum] – cornicularii [consularium – legatorum legionum – procuratorum] – stratores [legatorum legionum] – P. Caver, *De Muneribus Militaribus...*, s. 356–371 i nn.

¹⁶ Patrz: officium praefectorum praetorio – officium praefectorum urbis – officium praefectorum vigillum – officium praefectorum castrorum – officium tribunorum – singulares praefectorum praetorio.

¹⁷ P. Caver, *De Muneribus Militaribus...*, s. 409–412 i nn.

¹⁸ A. von Domaszewski, *Die Rangordnung des römischen Heeres*, Bonn 1908 (= rep. Köln - Graz 1967).

¹⁹ Th. Mommsen, *Militum Provincialium Patriae*, „Ephemericis Epigraphica”, t. 5 (1884), s. 159–249.

²⁰ Tamże, s. 165–173 i nn.

²¹ Tamże, s. 200–209 i nn.; s. 233–235 i nn.

Ważnym uzupełnieniem, jeżeli chodzi o początki stosowania metody prozopograficznej, w tym także w odniesieniu do *militēs*, było ukazanie się pracy Józefa Wilhelma Kubitschka na temat przynależności do rzymskich *tribus*²². *Tribus* była nie tylko elementem rzymskiego imienia. Była ona także 'znakiem obywatelstwa rzymskiego, ponieważ oznaczało wpisanie na listę obywateli rzymskich, podzielonych na 35 *tribus*'²³. Same *tribus* były jednostkami terytorialnymi, do których zapisywano Rzymian według ich miejsca zamieszkania. J.W. Kubitschek starał się więc zrekonstruować całą strukturę podziału na rzymskie *tribus* zarówno na terenie Italii, jak i w prowincjach rzymskich. W odniesieniu do Italii udało mu się wyodrębnić tzw. *regiones*, to jest okręgi (*regiones Italiae*), a na ich terenie określić *tribus*ową przynależność poszczególnych miejscowości. Metoda ta zaowocowała również jeśli chodzi o prowincje: autorowi udało się „przypisać” zdecydowaną większość miast do konkretnej *tribus*. W bogatym materiale źródłowym, głównie epigraficznym, niebagatelną rolę odegrały *tituli* żołnierzy, rozsiane na obszarze całego Imperium²⁴.

Praktyczne zastosowanie metody prozopograficznej można zaobserwować analizując bezpośrednio kariery poszczególnych żołnierzy²⁵. Za przykład może tu posłużyć choćby osoba Gajusza Gawiusza Sylwanusa (*C(aius) Gavius Silvanus*). Jest on znany z inskrypcji oraz ze wzmianek źródłowych, które podaje Tacyt. Treść wspomnianego epitafium dedykowanego Gajuszowi Gawiuszowi Sylwanusowi brzmi następująco:

Gajuszowi Gawiuszowi Sylwanusowi, synowi Lucjusza, (zapisanemu do *tribus*) Stellatina, primiplarowi VIII legionu Augusta, trybunowi II kohorty wigilów, trybunowi XIII kohorty miejskiej, trybunowi XII kohorty pretoriańskiej, darami obdarowanemu przez boskiego Klaudiusza na wojnie na Wyspie Brytyjskiej, naszyjnikami, bransoletami, okrągłymi odznaczeniami wojskowymi, wieńcem złotym, protektorowi kolonii, postanowieniem rady dekuriów (ustanowione)²⁶.

²² J. W. Kubitschek, *Imperium Romanum. Tributim Discriptum*, Praga – Lipsk 1889.

²³ J. Kolendo, J. Żelazowski, *Teksty i pomniki...*, s. 103.

²⁴ J. W. Kubitschek, *Imperium Romanum...*, s. 1–6 i nn.

²⁵ Jedną z ostatnich prac dotyczących prozopografii osób pełniących służbę wojskową w Rzymie w okresie Cesarstwa jest *Prosopographia Militarium Equestrum quae fuerunt ab Augusto ad Gallienum*, scripsit H. Devijver (PME), Leuven 1976, t. 1 - 4.

²⁶ CIL, V 7003 = ILS, 2701. Taurini = Augusta Taurinorum (regio XI, Transpadana) (I wiek n.e.): (C(aio) Gavius L(ucius) f(ilius) Stel(latina tribu) Silvano [p]rimipilari leg(ionis) VIII Aug(ustae) [t]ribuno coh(ortis) II vigilum [t]ribuno coh(ortis) XIII urban(ae) [t]ribuno coh(ortis) XII praetoriae [d]ionis donato a divo Claudio bello Britannico [to]rquibus armillis phaleris corona aurea [p]latrono colon(iae) d(ecreto) [d]ecurionum) (datum)); PIR², G, 112; P. K. Baillie - Reynolds, *The Vigiles of Imperial Rome*, Oxford 1926, s. 69; H. Freis, *Die Cohortes Urbanae*, Köln - Graz 1967, s. 8, s. 64, s. 89; F. Ch. Mench, *The Cohortes Urbanae of Imperial Rome: An Epigraphic Study*, Ann Arbor, Michigan 1969, nr 208, s. 336-337; B. Dobson, *Die Primipilares*, Köln 1978, nr 70, s. 200; G. Webster, *The Roman Invasion of Britain*, Londyn 1980, s. 83-86; S. Demougin, *Prosopographie des Chevaliers Romains Julio - Claudiens (43 av. J. - C. - 70 ap. J. - C.)*, Rzym 1992, nr 574, s. 471, s. 476-477; L.

Jest to napis honoryfikacyjny, który został sporządzony z inicjatywy osób należących do rady dekurionów (*ordo decurionum*) z miasta Taurini w Galii Przedalpejskiej, czyli dzisiejszego Turynu. Napisy o takim właśnie charakterze najczęściej były związane z wizerunkami osób, którym wystawiano różnego typu posągi. Te z kolei mogły być umieszczane zarówno w domach prywatnych, jak i na terenie publicznych placów oraz w różnych budowlach, jak choćby: świątynie, łaźnie, teatry, hale targowe²⁷.

Zgodnie z treścią inskrypcji dedykowanej Gajuszowi Gawiuszowi Sylwanusowi miał on w swoim życiu piastować szereg funkcji. Były to: *primuspilus* w VIII legionie *Augusta* (*legio VIII Augusta*)²⁸, trybun II kohorty wigilów (*tribunus cohortis II vigilum*), trybun XIII kohorty miejskiej (*tribunus cohortis XIII urbanae*) i trybun XII kohorty pretoriańskiej (*tribunus cohortis XII praetoriae*). Dzięki Tacytowi wiemy, że w roku 65 n.e. Gajusz Gawiusz Sylwanus wziął udział w nieudanym spisku na życie cesarza Nerona (54 – 68 r. n.e.). Znalazł się w gronie wysokich rangą oficerów kohort pretoriańskich (trybunów, centurionów), którzy zawiązali spisek. Po jego wykryciu trybun Gajusz Gawiusz Sylwanus, dowodzący wtedy XII kohortą pretoriańską, znalazł się w kręgu podejrzanych. I mimo, że został od tych podejrzeń uwolniony, to, jak pisze Tacyt, popełnił on jednak samobójstwo²⁹. Powodem takiego zachowania mogło być poczucie winy, że jemu i innym spiskowcom nie udało się przeprowadzić zamachu na życie Nerona. W obliczu aresztowań wielu biorących udział w konspiracji było sparaliżowanych strachem o swoje życie. Tylko nieliczni potrafili zachować twarz, jak choćby podejrzewany o współudział w tym spisku Lucjusz Anneusz Seneka (Młodszy) (*Lucius Annaeus Seneca [Minor]*)³⁰. Gajusz Gawiusz Sylwanus, jak pisze Tacyt, był świadkiem tych wydarzeń. Z polecenia Nerona miał on ogłosić Senece, że został skazany na śmierć. I mimo, że osobiście nie przekazał tego rozkazu, to niewykluczone, że te wszystkie wypadki, jakie wówczas się rozegrały, mogły mieć decydujący wpływ na podjęcie przez niego tak drastycznej decyzji³¹.

Sam Gajusz Gawiusz Sylwanus pochodził prawdopodobnie z Turynu. O jego związkach z tym miastem może świadczyć tytuł protektora tego miasta (*patronus*

Mrozewicz, *Legioniści mezyjscy w I wieku po Chrystusie* (*Prosopographia Moesiaca I*, cz. 3), Poznań 1995, nr 45 s. 114–115; R. Sablayrolles, *Libertinus Miles. Les cohortes de vigiles*, Rzym 1996, nr 3, s. 541–542.

²⁷ J. Kolendo, J. Żelazowski, *Teksty i pomniki...*, s. 132.

²⁸ M. Reddé, *Legio VIII Augusta*, [w] *Les Légions de Rome sous le Haut – Empire*, pod red. Y. Le Bohec, C. Wolff, Paryż 2000, t. 1, s. 121.

²⁹ Tac., *Ann.*, XV, 50 (Gavius Silvanus et Staius Proximus tribuni cohortium praetoriarum); XV, 71 (e tribunis Gavius Silvanus, quamvis absolutus, sua manu cecidit).

³⁰ PIR², A, 617.

³¹ Tac., *Ann.*, XV, 60 – 61; L. Keppie, *Legio VIII Augusta and the Claudian Invasion*, [w] tenże, *Legions and Veterans 1971 – 2000*, Stuttgart 2000, s. 166 – 167, przypis nr 9; R. Sablayrolles, *Libertinus Miles...*, s. 542; S. H. Rutledge, *Imperial Inquisitions. Prosecutors and informants from Tiberius to Domitian*, Londyn 2001, s. 166–168.

coloniae) oraz przynależność do *tribus* Stellatina, także związanego z tym ośrodkiem³². Stanowisko *primuspilus*, to jest centuriona dowodzącego I centurią w I manipule I kohorty VIII legionu *Augusta*, stanowi niejako najniższą rangę, spośród wszystkich, jakie zostały wymienione we wspomnianej inskrypcji³³. Oczywiście, pojawia się pytanie co do wcześniejszej ‘drogi’ jego kariery oraz dodatkowo pełnionych funkcji i stanowisk³⁴.

W przypadku Gajusza Gawiusza Sylwanusa w grę mogły wchodzić dwie ‘drogi’ awansu. Obie dawały mu szansę na objęcie stanowiska centuriona (*centurio*) w legionie, najniższego stopnia oficerskiego w hierarchii armii rzymskiej, bez którego nie mógł on nawet liczyć na stanowisko primipila. Pierwszy sposób był związany z przynależnością do stanu ekwitów (*ordo equester*), co w konsekwencji dawało, bez konieczności odbycia wcześniejszej służby wojskowej, prawo otrzymania awansu bezpośrednio na stanowisko centuriona. Tzw. *centurio ex equite Romano*³⁵ polegało na tym, że teoretycznie każdy ekwita, w chwili rozpoczęcia służby wojskowej, mógł dostać promocję na centuriona w oddziałach wojsk rzymskich³⁶. Drugim rozwiązaniem było natomiast rozpoczęcie służby w elitarniej formacji armii rzymskiej, jaką były kohorty pretoriańskie. Wówczas, po odbyciu 16 lat służby, wyróżniający się żołnierz mógł otrzymać propozycję dalszego jej kontynuowania. A po paru latach taki pretoriański *evocatus* był często wysyłany do innej rzymskiej formacji, jak choćby do legionu, by tam objąć stanowisko centuriona.

W przypadku kariery Gajusza Gawiusza Sylwanusa przyjmowane są więc te dwa niejako rozwiązania. Pierwsza hipoteza zakłada, że mógł on być już w stopniu centuriona jednego z rzymskich legionów w czasie ataku na Wyspę Brytyjską w roku 43 n.e.³⁷. Druga z kolei wyklucza aż tak wysoką pozycję Gajusza Gawiusza Sylwanusa w rzymskiej hierarchii wojskowej w czasie wspomnianej kampanii.

To, że nie był on w randze centuriona, a tym bardziej *primuspilus* VIII legionu *Augusta*, kiedy w 43 roku n.e. oddziały armii rzymskiej rozpoczęły podbój Brytanii, zdają się sugerować otrzymane przez niego *dona militaria*. Zgodnie z zapisem wspomnianej już inskrypcji, miał on otrzymać od cesarza Klaudiusza (41 – 54 r. n.e.): naszyjniki (*torques*), bransolety (*armillae*), okrągłe odznaczenia wojskowe

³² J. W. Kubitschek, *Imperium Romanum...*, s. 117-118; B. Dobson, *Die Primipilares*, s. 200; F. Ch. Mench, *The Cohortes Urbanae...*, s. 336; R. Sablayrolles, *Libertinus Miles...*, s. 541.

³³ C. Wolff, *Primus pilus ou primipilus?*, „Revue des Études Militaires Anciennes”, t. 1 (2004), s. 5.

³⁴ Por. B. Dobson, *The primipilares in Army and Society*, [w] *Kaiser, Heer und Gesellschaft in der Römischen Kaiserzeit*, pod red. G. Alföldy, B. Dobson, W. Eck, Stuttgart 2000, s. 146 (*As some fifty percent of primipilares giving careers say nothing about their service before the primipilate, corps of origin is particularly difficult*).

³⁵ *Ex equite Romano ordinem accepit in legione*; por. O. Richier, *Centuriones ad Rhenum. Les Centurions Legionnaires des Armees Romaines du Rhin*, Paryż 2004, s. 460–462 (*la formule ex equite romano doit être traduite par ‘issu de l’ordre équestre’ et non par ‘ancien chevalier romain’*) i nn.

³⁶ B. Dobson, *The Centurionate and Social Mobility during the Principate*, [w] D. Breeze, B. Dobson, *Roman Officers and Frontiers*, Stuttgart 1993, s. 201–202 i nn.

³⁷ PIR², G, 112; S. Demougine, *Prosopographie des Chevaliers...*, s. 477 (*L’officier participa à la campagne britannique de Claude, en 43, comme centurion*).

(*phalerae*) i wieniec złoty (*corona aurea*). Wśród tych rzymskich 'odznaczeń wojskowych' przyznawanych za dzielną postawę w czasie toczonych walk, brakuje jednego, a mianowicie tzw. *hasta pura*, to jest 'włóczni o srebrnym grocie', 'włóczni bez żelaza', lub po prostu 'włóczni ceremonialnej'³⁸. Ten typ wojskowej nagrody był przyznawany z reguły rzymskim *primipili*. Na tym jednak nie koniec. Raz jeszcze analizując wspomniane w inskrypcji 'odznaczenia wojskowe' (*dona militaria*), jakie Gajusz Gawiusz Sylwanus miał otrzymać, to jest: naszyjniki (*torques*), bransolety (*armillae*), okrągłe odznaczenia wojskowe (*phalerae*) i wieniec złoty (*corona aurea*), można dojść do jeszcze jednego wniosku. Otóż były to nagrody niejako standardowe, które przyznawano rzymskim żołnierzom i podoficerom, a szczególnie kategorii *evocati*³⁹. Gajusz Gawiusz Sylwanus w momencie inwazji w roku 43 n.e. na Wyspę Brytyjską był więc, w chwili otrzymania odznaczeń, prawdopodobnie pretoriańskim *evocatus*⁴⁰. Na tym jednak nie kończy się jego kariera. Przeciwnie: po powrocie z Brytanii trafił on zapewne do legionu lub legionów, w których musiał pełnić kilkunastoletnią służbę, dzięki czemu awansował do stopnia *primuspilus* w VIII legionie *Augusta*. To prawdopodobnie wtedy znalazł się na terenie prowincji Mezji, gdzie przebywał przez jakiś czas, prawdopodobnie po roku 50 n.e.⁴¹. Gajusz Gawiusz Sylwanus piął się wciąż w górę. Kolejny awans przeniósł go do Rzymu, gdzie otrzymał przydział do kohort wigilów. W tej paramilitarnej formacji, pełniącej rolę straży pożarnej, został trybunem II kohorty. Następnie otrzymał awans na trybuna XIII kohorty miejskiej. Z kohort miejskich (*cohortes urbanae*), formacji w dużej mierze o charakterze policyjnym, trafił tam, gdzie rozpoczęła się jego kariera. Otóż, może na początku lat 60 – tych I wieku n.e., został trybunem XII kohorty pretoriańskiej. Dla Gajusza Gawiusza Sylwanusa, jak miało się później okazać, był to swoisty początek końca.

Mimo tych długich lat służby Gajusz Gawiusz Sylwanus nie zapomniał o swoich stronach rodzinnych. Zaszczytny tytuł protektora – patrona kolonii Taurini w Galii Przedalpejskiej, jaki mu przyznano, był zapewne wynikiem jego życzliwego i hojnego wsparcia udzielanego mieszkańcom tego miasta. Gajusz Gawiusz Sylwanus osiągnął znaczący awans. O ile w momencie rozpoczęcia służby wojskowej, nie musiał należeć do warstwy ekwitów, to po promocji na centuriona i *primipila*, ekwitą rzymskim był już na pewno⁴². Gajusz Gawiusz Sylwanus mógł zostać uhonorowany za swoje zasługi, jak sugeruje to Ségolène Demougin między rokiem 54 a 65 n.e., to jest na krótko przed tragiczną śmiercią, inskrypcją honoryfikacyjną, którą ufundowali członkowie rady dekurionów (*ordo decurionum*) miasta Taurini⁴³.

³⁸ V. Maxfield, *The Military Decorations of the Roman Army*, Londyn 1981, s. 84–86.

³⁹ Tamże, s. 64, 189, s. 210; L. Mrozewicz, *Legioniści mezyjscy...*, s. 115.

⁴⁰ F. Ch. Mench, *The Cohortes Urbanae...*, s. 337; V. Maxfield, *The Military Decorations...*, s. 81, s. 189 (*there is a good case to be made for Silvanus being praetorian evocatus when decorated by Claudius*), s. 210 - 211.

⁴¹ S. Demougin, *Prosopographie des Chevaliers...*, s. 477; L. Mrozewicz, *Legioniści mezyjscy...*, s. 115.

⁴² Por. Y. Le Bohec, *The Imperial Roman Army*, London 1994, s. 39, s. 44 - 45.

⁴³ S. Demougin, *Prosopographie des Chevaliers...*, s. 477 (*Elevé à la dignité équestre*). Por. P. A. Brunt,

Cursus:

tiro praetorianus (?)
gregarius miles praetorianus (?)
evocatus (?)
centurio in legione (?)
primuspilus legionis VIII Augustae
tribunus cohortis II vigilum
tribunus cohortis XIII urbanae
tribunus cohortis XII praetoriae
patronus coloniae

Interesująco wygląda kwestia imienia Gajusza Gawiusza Sylwanusa (*tria nomina*). Jego imię indywidualne (*praenomen*): Gajusz (*Caius*) oraz przydomek (*cognomen*): Sylwanus (*Silvanus*) należą do grupy najpopularniejszych i co za tym idzie najpospolitszych w Rzymie⁴⁴. Z kolei imię rodowe (*nomen gentile*): Gawiusz (*Gavius*)⁴⁵, o rodowodzie zapewne etruskim⁴⁶, oraz wspomniany przydomek (*cognomen*): Sylwanus (*Silvanus*)⁴⁷ są stosunkowo rzadkie dla samego miasta Turynu⁴⁸.

Dzięki karierze Gajusza Gawiusza Sylwanusa uzyskujemy informacje co do sposobu promowania oficerów w oddziałach rzymskich oraz co do liczebności kohort w formacji pretoriańskiej w połowie I wieku n.e. 'Droga' promocji, którą przeszedł Gajusz Gawiusz Sylwanus, stanowi przykład jednego z modeli awansu rzymskich oficerów (centurionów, trybunów), którzy pełnili służbę w kohortach wigilów, kohortach miejskich i w kohortach pretoriańskich. Inskrypcja Gajusza Gawiusza Sylwanusa potwierdza wreszcie, że w połowie lat sześćdziesiątych I wieku n.e. w skład korpusu pretoriańskiego wchodziło dwanaście kohort. Choć już w parę lat później, dokładnie w roku 69 n.e., liczba ta ulegnie zwiększeniu aż do kohort szesnastu.

Metoda prozopograficzna umożliwiła zrekonstruowanie struktur wewnętrznych w poszczególnych rzymskich formacjach wojskowych. W tym również funkcji, które miały charakter biurokratyczny. To jak mogła wyglądać

Princeps and Equites, „The Journal of Roman Studies”, t. 73 (1983), s. 43–44, s. 47–48, s. 51–52, s. 59–60 i nn.; G. Alföldy, *Historia społeczna starożytnego Rzymu*, Poznań 1991, s. 169–177 i nn.

⁴⁴ I. Kajanto, *The Latin Cognomina*, Helsinki 1965, s. 57.

⁴⁵ *Nomen gentile Gavius* było popularne szczególnie w północnej części Italii - M. Minkova, *The Personal Names of the Latin Inscriptions in Bulgaria*, Frankfurt am Main 2000, s. 54; por. J. Zajac, *Metody badań antroponomastycznych: przykład Gavi z antycznej Werony*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici, Historia”, t. 31, z. 330 (1999), s. 105–119.

⁴⁶ W. Schulze, *Zur Geschichte lateinischer Eigenamen*, Berlin 1933, s. 76–77; M. Minkova, *The Personal Names...*, s. 54.

⁴⁷ *Cognomen Sylvanus* był popularny wśród rzymskich legionistów - patrz: L. R. Dean, *A Study of the Cognomina of Soldiers in the Roman Legions*, Princeton 1916, s. 52–53, s. 82–83, s. 289–290.

⁴⁸ Por. CIL, V, s. 780–788 i nn.

kariera żołnierza, który w trakcie swojej służby piastował także stanowiska biurokratyczne, ukazuje choćby epitafium Decymusa Furiusza Oktawiusza Sekundusa (*Decimus Furius Octavius Secundus*). Treść jego inskrypcji brzmi następująco:

[Decymus Furiusz] Oktawiusz Sekundus, syn Decymusa, [(zapisany do tribus) Sergia vel Quirina]⁴⁹ z Cures Sabinis, żołnierz X kohorty miejskiej przeniesiony do VI kohorty pretoriańskiej, singularis trybuna, beneficiariusz trybuna, singularis prefekta pretorium, optio w centurii, chorąży (signifer), kurator skarbu (curator fisci), cornicularius trybuna, evocatus Augusta, centurion legionu X Fretensis, obdarowany darami przez boskiego Hadriana z powodu wojny żydowskiej, wieńcem złotym, naszyjnikami, bransoletami, okrągłymi odznaczeniami wojskowymi i awansowany przez tego samego (na centuriona) poprzez następstwo⁵⁰ w legionie Pierwszym Italskim, primuspilus tegoż samego legionu, przyjęty (jako) decurio w koloniach i wyróżniony insygniami duumvira w Actiae Nicopoli i Ulpia [...]⁵¹.

Wspomniany w tej inskrypcji⁵² [Decymus Furiusz] Oktawiusz Sekundus ([Decimus Furius] Octavius Secundus) żył w pierwszej połowie II wieku n.e. Urodził się w Cures Sabinis (*regio IV, Samnium*)⁵³, w miejscowości położonej na zachód od *Via Salaria*. Decymus Furiusz Oktawiusz Sekundus rozpoczął służbę wojskową, jako żołnierz X kohorty miejskiej. Został z niej następnie przeniesiony do VI kohorty pretoriańskiej⁵⁴. W ramach tej formacji służył jako żołnierz – ordynans w sztabie jednego z pretoriańskich trybunów (*officium tribuni*), gdzie piastował funkcje singularisa (*singularis*) i beneficiariusza (*beneficiarius*). Następnie przeszedł do sztabu prefekta pretorium (*officium praefecti praetorio*), to jest dowódcy korpusu

⁴⁹ Por. J. W. Kubitschek, *Imperium Romanum...*, s. 55; Freis, *Die Cohortes Urbanae*, s. 93; Mench, *The Cohortes Urbanae...*, nr 37, s. 33.

⁵⁰ A. von Domaszewski, *Die Rangordnung...*, s. 95.

⁵¹ CIL, III, 7334 = ILS, 2080, Serrhae (Macedonia) (II wiek n.e.): ([Decimus Furius] D(ecimi) f(ilius) [Serg(ia vel Quirina tribu)]? Octavius Se[c]lundus Curib(us) Sab(inis) mil(es) coh(ortis) X urb(anae) trans[lat]at(us) in coh(ortem) VI praetoria[m] [s]ing(ularis) trib(uni) benef(iciarius) trib(uni) sing(ularis) praefecti [praet]et(orio) optio in centur(ia) sign(ifer) [f]is[c]o curat(or) cornicu[ar]ius trib(uni) evocatus Aug(usti) centurio [leg]ionis X [F]retensis donis donatus ab divo Hadrian(o) ob bell(um) Iudaicum corona aurea torq[ui]lib(us) armillis p[ro]h[al]er(is) et ab eodem promotus successe[re] in leg(ionem) prim[ar]ia[m] [ita]lic(am) [p]rimipil(us) leg(ionis) eiusdem adlectus decurio in colonis et or[n]am(enti) [i]i v[er]balib(us) [or]n(atus) Actiae Nicopoli et Ulpia [...]); H. Freis, *Die Cohortes Urbanae*, s. 15, s. 54; B. Dobson, *Die Primipilares*, nr 123, s. 244 – 245; F. Ch. Mench, *The Cohortes Urbanae...*, nr 37, s. 33, s. 180-182; E. Dąbrowa, *Legio X Fretensis. A Prosopographical Study of Its Officers (I – III c. A.D.)*, Stuttgart 1993, nr 25, s. 91; E. Dąbrowa, *Legio X Fretensis*, [w] *Les Légions de Rome sous le Haut – Empire*, pod red. Y. Le Bohec, C. Wolff, Paris 2000, t. I, s. 316-325.

⁵² Jest to prawdopodobnie napis honoryfikacyjny, który mógł powstać po roku 138 n.e. - F. Ch. Mench, *The Cohortes Urbanae...*, s. 181-182.

⁵³ A. von Domaszewski, *Die Rangordnung...*, s. 84.

⁵⁴ B. Dobson, D. J. Breeze, *The Rome Cohorts and the Legionary Centurionate*, [w] *tychże, Roman Officers and Frontiers*, Stuttgart 1993, s. 94, s. 101.

pretoriańskiego. Tu zajmował stanowisko *singularisa* (*singularis*). Dalsza jego kariera odbywała się już na szczeblu jednej z centurii, być może wspomnianej VI kohorty pretoriańskiej. To w ramach centurii pełnił on funkcję *optio*, to jest zastępcy centuriona. Był następnie chorążym (*signifer*) oraz kuratorem skarbu (*curator fisci*). Kolejny etap w karierze Decymusa Furiusza Oktawiusza Sekundusa miał miejsce w *officium praefecti praetorio*, gdzie wykonywał obowiązki *corniculariusa*. Po przesłużeniu podstawowego okresu szesnastu lat w kohortach pretoriańskich otrzymał on propozycję dalszego pozostania w jej szeregach, już jako *evocatus Augusti*. Za swoją sumienną służbę został potem centurionem w X legionie *Fretensis*. Jako oficer tej jednostki wziął udział w tłumieniu buntu Żydów w Judei w latach 132 – 135 n.e.⁵⁵. Za swoją dzielną postawę otrzymał od cesarza Hadriana (117 – 138 n.e.) wieniec złoty (*corona aurea*), naszyjnik (*torques*), bransolety (*armillae*) i okrągłe odznaczenia wojskowe (*phalerae*)⁵⁶. Kolejny etap kariery Decymusa Furiusza Oktawiusza Sekundusa miał miejsce w I legionie *Italica*. Tu też piastował najpierw funkcję centuriona⁵⁷, by następnie otrzymać promocję na *primipila* (*primuspilus*). Po zakończeniu służby, zapewne już jako przedstawiciel stanu ekwitów (*ordo equester*), został przyjęty do rady dekurionów (*ordo decurionum*) i jako *duumvir* mógł wspierać finansowo mieszkańców w *Actia Nicopolis* i *Ulpia*, położonych w Epirze⁵⁸.

Wśród stanowisk, jakie piastował Decymus Furiusz Oktawiusz Sekundus można wymienić te, które niewątpliwie miały charakter biurokratyczny. Wśród nich były: stanowisko beneficiariusza, chorążego (*signifer*), kuratora skarbu (*curator fisci*) i samego centuriona. Do obowiązków beneficiariusza należało wykonywanie zadań właściwych asystentowi dowódcy lub wysokiego rangą oficera. Wśród takich zadań było więc nadzorowanie kwatery w tym przypadku trybuna kohort pretoriańskich. Do obowiązków beneficiariusza mogło też należeć wykonywanie zadań zleczanych mu przez jego przełożonego, na przykład dostarczania korespondencji. Mogły to być również obowiązki o charakterze dowódczym⁵⁹. *Singularis* to swoisty ordynans, podporządkowany wyższemu rangą oficerowi (trybun, prefekt). Do jego powinności należało wykonywanie zadań zleczanych mu przez przełożonego oraz ochranianie jego osoby. *Cornicularius*, jako adiutant, kierował całym *officium* trybuna czy prefekta gwardii pretoriańskiej. Sprawował nad nim nadzór. Być może do obowiązków

⁵⁵ F. Ch. Mench, *The Cohortes Urbanae...*, s. 181 - 182. Zdaniem Edwarda Dąbrowy (*Legio X Fretensis. A Prosopographical Study...*, s. 91) powodem nominacji Decymusa Furiusza Oktawiusza Sekundusa na centuriona X legionu *Fretensis* była konieczność wzmocnienia armii dobrze przeszkolonymi oficerami z powodu bardzo ciężkich walk w czasie powstania Bar Kohby w Judei.

⁵⁶ V. Maxfield, *The Military Decorations...*, s. 187, s. 194, s. 197.

⁵⁷ Por. E. Dąbrowa, *Legio X Fretensis. A Prosopographical Study...*, s. 91; O. Richier, *Centuriones ad Rhenum...*, s. 484-486.

⁵⁸ F. Ch. Mench, dz. cyt., s. 180-181; B. Dobson, *The Centurionate and Social Mobility during the Principate*, s. 213.

⁵⁹ Por. M. Šašel Kos, *The Beneficarii Consularis at Praetorium Latobiorum*, [w] *Römische Inschriften – Neufunde, Neulesungen und Neuinterpretationen*, pod red. R. Frei – Stolba, M. A. Speidel, Berlin 1995, s. 161–162.

corniculariusa należało też czuwanie nad listami osobowymi żołnierzy danej jednostki⁶⁰. Zadaniem chorążego (*signifer*), którym powinna być osoba umiejąca pisać, było przechowywanie i wypłacanie oszczędności żołnierzy gromadzonych przez nich w trakcie służby⁶¹. Na stanie jednej kohorty pretoriańskiej mogło być przynajmniej trzech⁶² – czterech⁶³ tego typu chorążych. Do zadań kuratora skarbu (*curator fisci*) należało zarządzanie pieniędzmi, które były wypłacane żołnierzom kohort pretoriańskich i miejskich prawdopodobnie tytułem żołdu⁶⁴. Także osoby pełniące funkcje centuriona miały do wykonania obowiązki o charakterze biurokratyczno - administracyjnym. Do ich zadań należało przyznawanie szeregowym żołnierzom, w podległych im centuriach, dni wolnych od służby wojskowej (*vacationes*). W obowiązkach zarówno o charakterze dowódczym, jak i administracyjnym, centurion mógł być wspierany przez zastępcę, którym był podoficer określany mianem *optio* (*optio centuriae*)⁶⁵. Zadania o charakterze biurokratyczno – administracyjnym Decymus Furiusz Oktawiusz Sekundus pełnił też już po odejściu ze służby wojskowej. Jako dekurion (*decurio*) i członek dwuosobowego kolegium (*duumvir*) mógł być odpowiedzialny za nadzór nad przeprowadzaniem spisu ludności dla celów fiskalnych we wspomnianych ośrodkach miejskich w Epirze.

Cursus:

tiro urbanus (?)
 gregarius miles cohortis X urbanae
 miles cohortis VI praetoriae
 singularis tribuni
 beneficiarius tribuni
 singularis praefecti praetorio
 optio centuriae

⁶⁰ F. Ch. Mench, *The Cohortes Urbanae...*, s. 512 - 513; R. W. Davies, *The Daily Life of the Roman Soldier under the Principate*, [w] „Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt”, t. 2, cz. 1, Nowy Jork 1974, s. 312 - 313; M. P. Speidel, *Guards of the Roman Armies*, Bonn 1978, s. 42-44 i nn.; D. J. Breeze, *The Organization of the Career Structure of the Immunes and Principales of the Roman Army* [w] D. J. Breeze, B. Dobson, *Roman Officers and Frontiers*, Stuttgart 1993, s.14, s. 16; Le Bohec, *The Imperial Roman Army*, s. 48; B. Rankov, *The governor's men: the officium consularis in provincial administration*, [w] *The Roman Army as a Community*, pod red. A. Goldsworthy, I. Haynes, Portsmouth 1999, s. 22 - 27; J. Nelis - Clément, *Les Beneficarii: Militaires et Administrateurs au service de l'Empire (Ier s. a. C. - VIe s. p. C.)*, Paris - Bordeaux 2000, s. 211-213 i nn.

⁶¹ Vegetius, *Epitoma rei militaris*, II, 20, 7; R. W. Davies, *The Daily Life...*, s. 312 - 313; I. Łuć, *Oddziały pretorianów w starożytnym Rzymie. Rekrutacja Struktura Organizacja*, Lublin 2004, s. 94.

⁶² M. Durry, *Les cohortes prétoriennes*, Paris 1938, s. 378; A. Passerini, *Le coorti pretorie*, Roma 1939, s. 76; Mench, *The Cohortes Urbanae...*, s. 514.

⁶³ I. Łuć, *Oddziały pretorianów...*, s.114-115.

⁶⁴ F. Ch. Mench, *The Cohortes Urbanae...*, s. 514; D. J. Breeze, *A Note on the Use of the Titles Optio and Magister below Centurionate during the Principate*, [w] D. J. Breeze, B. Dobson, *Roman Officers and Frontiers*, Stuttgart 1993, s. 76.

⁶⁵ Tacitus, *Historiae*, I, 46; D. J. Breeze, *A Note on the Use of the Titles Optio and Magister...*, s. 71 - 74 i nn.; I. Łuć, *Oddziały pretorianów...*, s. 97-98.

signifer
fisci curator
cornicularius tribuni
evocatus Augusti
centurio legionis X Fretensis
(centurio) legionis I Italica
primuspilus legionis I Italica
decurio in colonis et duumvir

Jeśli chodzi o imię Decymusa Furiusza Oktawiusza Sekundusa to nie zachowało się ono w całości na omawianej inskrypcji. Dwa pierwsze elementy jego imienia, to jest Decymus Furiusz (D(ecimus) Furius), udało się ustalić dopiero na podstawie epitafium niejakiego Eufrosynusa (*Euphrosynus*)⁶⁶, który był niewolnikiem (*servus*) Decymusa Furiusza Oktawiusza Sekundusa. W inskrypcji tej jest on określany jeszcze jako *evocatus Augusti*⁶⁷, co sugeruje, że epitafium Eufrosynusa powstało w czasie, gdy Decymus Furiusz Oktawiusz Sekundus był jeszcze na służbie w kohortach pretoriańskich w Rzymie, a więc przed otrzymaniem przez niego promocji na stanowisko centuriona w X legionie *Fretensis*.

Jego imię indywidualne (*praenomen*): Decymus (*Decimus*) oraz przydomek (*cognomen*): Sekundus (*Secundus*)⁶⁸ są popularne choćby na obszarze Samnium (regio IV)⁶⁹. Często były noszone przez żołnierzy⁷⁰. Nieco odmiennie wygląda sprawa imion rodowych (*nomina gentilia*). Pierwsze z nich Furiusz (*Furius*) jest stosunkowo rzadkie dla terenu Samnium, nie mówiąc już o samym mieście Cures Sabinis. *Nomen gentile* Oktawiusz (*Octavius*)⁷¹, licznie reprezentowane na obszarze Italii środkowo – wschodniej i południowej, także jest bardzo rzadko odnotowywane, jeśli chodzi o Cures Sabinis⁷². Podwójne imię rodowe sugeruje, że był osobą adoptowaną.

Dzięki inskrypcji Decymusa Furiusza Oktawiusza Sekundusa wiemy, że szeregowi żołnierze kohort miejskich, w trakcie pełnienia służby, mogli być przenieszeni do kohort pretoriańskich⁷³. I że wspomniane jednostki wraz z innymi formacjami (tu legionami) tworzyły spójny i mocno połączony ze sobą rzymski

⁶⁶ *Cognomen* o rodowdzie greckim. Por. L. R. Dean, *A Study of the Cognomina...*, s. 97.

⁶⁷ AE, 1975, 23, Rzym (regio I, Lacjum, Kampania) (II wiek n.e.): (D(is) M(anibus) Euphrosyno servo D(ecimus) Furius Octavius Secundus evocatus Aug(usti)).

⁶⁸ *Secundus* pierwotnie mogło być używane jako imię indywidualne (*praenomen*) – L. R. Dean, *A Study of the Cognomina...*, s. 49.

⁶⁹ Por. CIL, IX, *Indices*, s. 744.

⁷⁰ Por. L. R. Dean, *A Study of the Cognomina...*, s. 49–51, s. 280–283; I. Kajanto, *The Latin Cognomina*, s. 29–30, s. 73–75 i nn, s. 172, s. 292, s. 294.

⁷¹ *Nomen gentile* o rodowdzie etruskim.

⁷² Por. CIL, IX, *Indices*, s. 471–478, s. 713, s. 720; W. Schulze, *Zur Geschichte lateinischer Eigennamen*, s. 201, s. 470; I. Kajanto, *The Latin Cognomina*, s. 43, s. 74; M. Minkova, *The Personal Names...*, s. 53, s. 73.

⁷³ Por. F. Ch. Mench, *The Cohortes Urbanae...*, s. 181–182, s. 449–450.

system wojskowy⁷⁴.

Oczywiście, metoda prozopograficzna ma swoje niedoskonałości. Trudno, aby na jej podstawie było możliwe przeprowadzenie jakichś rewolucyjnych zmian w zakresie choćby całej historii starożytnego Rzymu. Prawdą są też i jej ograniczenia uwarunkowane specyfiką wykorzystywanych w tej metodzie źródeł⁷⁵. Z drugiej jednak strony to dopiero zastosowanie prozopografii umożliwiło badaczom dziejów starożytnych prowadzenie gruntownych analiz na temat jednostki, grup społecznych, grup zawodowych czy ogólnie społeczeństwa i to w sposób, jaki nigdy wcześniej nie miał miejsca. Co ważne, to w oparciu o metodę prozopograficzną udało się opracować pewien wzorcowy model, bez którego trudno sobie wyobrazić jakąkolwiek pracę o społeczeństwie rzymskim.

Summary

Prosopography in research on careers of the Roman Army soldiers

The issue of using prosopographic method in research on careers of the Roman Army soldiers is presented in this article. An author, following the genesis of prosopography, tried to characterize its most important aims and assumptions. Practical usage of prosopography in research on careers of the Roman army soldiers was also presented in this text. Thanks to this method, it is possible to reconstruct internal structures of ancient societies. It is on the basis of prosopographical method that a chance appeared to encounter, so to speak, directly with individual people (here soldiers), who lived in the past.

⁷⁴ Por. I. Łuc, *Oddziały pretorianów...*, s. 20–21.

⁷⁵ A. J. Graham, *The limitations of prosopography in Roman imperial history (with special reference to the Severan period)*, [w] „Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt”, t. 2, cz. 1, Nowy Jork 1974, s. 136–137 i nn; L. Mrozewicz, *Prosopographia Moesiaca...*, s. 12–14.

